

วิเคราะห์เทคนิคการสอนปุ่มชนให้บรรลุธรรมซึ่งสถาบันของพระพุทธเจ้า

ឧំពល បុគ្គាសារ¹ និង ព្រមមាត្រិត វិនាទិត្រ²

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

²E-mail: phramahachit@gmail.com

รับต้นฉบับ 2 มีนาคม 2560 วันที่เผยแพร่ 25 มิถุนายน 2560

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์วิเคราะห์วิธีการสอนวิปัสสนาให้ปุณฑรลูธรรมขั้นพระสติปัฏฐานชี้งเป็นเป้าหมายหลักของพระพุทธเจ้าโดยยึดหลักวิปัสสนาญาณมาวิเคราะห์จำแนกตามลำดับคำสอนของพระพุทธเจ้า การได้บรรลุธรรมขั้นนี้เป็นเครื่องประกันได้ว่าความทุกข์และกิเลสตัณหาลดลง โดยผ่านวิปัสสนาญาณจนบรรลุถึงอริยมรรคญาณ การบรรลุธรรมจะเกิดขึ้นโดยการพัฒนาจิตให้มีสติสัมปชัญญะรู้เห็นความเป็นจริงคือความเป็นโตรลักษณ์ในลักษณะเกิด-ดับเท่านั้น ในการแสดงธรรมแก่ผู้ฟังของพระพุทธเจ้ามีลำดับช่วงสำคัญคือเบื้องต้นการสอนให้จิตสงบจากความคิดพุ่งช่านเกี่ยวกับเรื่องของโลก มีสมาธิรู้อารมณ์ปัจจุบัน และจำแนกขั้นธารเข้าใจเหตุปัจจัยของการเกิด-ดับขั้นธาร และช่วงของการน้อมจิตเข้าสู่โตรลักษณ์ จากนั้นจิตของผู้ปฏิบัติก็จะรู้แจ้งและประสบกับอริยมรรคด้วยตนเอง ตัวอย่าง การบรรลุสติปัฏฐานของอนาถปินทิกเศรษฐีก์ดำเนินไปในทางเดียวกันแต่ทรงแสดงวิปัสสนาญาณในรูปของ หลักอนุปพิภกานและต่อด้วยอริยสัจ 4 จนได้บรรลุสติปัฏฐานติดมรรคญาณ ตัดขาดสังขัยชน 3 เบื้องต้นคือลักษณะที่ภูมิ วิจิจฉาและสีสลดปรมาส มีศรัทธามั่นคงและตลอดชีวิตได้บำรุงกิจการการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เกื้อคุกูลต่อครอบครัวและญาติให้ได้รับอานิสงส์ของการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ: วิเคราะห์, ปุณณ, การบรรลุธรรม, พระพุทธเจ้า, พระสัдаบัน

An Analysis of Teaching Method of the Buddha for Enlightening from Common Person to be Sotapanna Noble One

Amphon Buddasan¹ and Phramaha chit Tanachito²

¹Phranakhon Rajabhat University

²Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²E-mail: phramahachit@gmail.com

Retrieved March 2, 2017 Accepted June 25, 2017

ABSTRACT

This article aims to analyze the method of teaching Vipassana to achieve the goal, Sotapanna Noble One which is the aim of the Buddha, by visualizing the process of insight knowledge with the Buddha's teachings. To attain this Noble One is an assurance that suffering and passions are reduced through the insight of Magga knowledge. The attainment of dharmas takes place through the development of mindfulness and awareness realizing true nature of all formations as being changing, suffering and non-self or rise and fall only. The important lesson taught by the Buddha while guiding the listeners was that at beginning he calms down mental distraction regarding worldly affairs, then guiding the right concentration at the present object, analyzing five aggregates with each factor in state of rise and fall, then bending mind to Three Common Manners with their own experience. It will no longer leading to Magga knowledge of insight. For example, process of Sotapanna attainment of Anathapindika goes in the same way, the Buddha taught him by Anupubbikathā or Gradual Instruction and Four Noble Truth. This enlightened his eye of Dhamma completely abandoning three fetters; personality-view of individuality, doubt and adherence to rules and rituals, having confidence in Triple Gems. Throughout his life, he supported Buddhism propagation, contributing the benefits to family and relatives to earning life as the Buddha's follower.

Keywords: Analysis; Common people; Enlightening; The Buddha

บทนำ

การบรรลุธรรมซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการเป็นชาวพุทธซึ่งตรงตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า การบรรลุธรรมคือการเข้าถึงสัдаปตติมรรคจนได้บรรลุเป็นพระสัดาบันเป็นการบรรลุจุดประสงค์เบื้องต้นซึ่งเป็นหลักประกันได้ก้าวผ่านปฏิบัติธรรมสามารถถัดความทุกข์ได้ระดับหนึ่งและทำลายกิเลสต่าง ๆ ได้ หากยังไม่ได้บรรลุถึงอริยมรรคดังกล่าว ก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นผู้มีความทุกข์น้อยหรือกิเลสตั้นมากต่าง ๆ น้อยลงได้ แม้จะเป็นบรพชิตหรือคุณธรรม หรือแม้แต่การได้ทิพยสมบัติเช่น พระมหาเทพเทวดา หรือสัตว์โลกในภาพภูมิใจ ต่างล้วนตกอยู่ในภาวะเดียวกันคือ มีความทุกข์ทรมานเป็นสมบัติหากยังไม่ได้บรรลุถึงสัдаปตติมรรค การสอนธรรมของพระพุทธเจ้าจึงทรงมุ่งให้ผู้ฟังบรรลุเป้าหมายดังกล่าวโดยใช้วิธีการต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการปฏิบัติในขณะที่ฟังธรรมและน้อมจิตไปตามเนื้อหาของธรรมเรียกว่า ขั้ม manusavī โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความพร้อมของแต่ละคน

ผู้บรรลุเป็นพระสัดาบัน

คำว่า พระสัดาบัน มาจากภาษาบาลี ว่า ஸිත්සු මාපන් ති ප්‍රතාපන් නි පෙළ වා “ผู้บรรลุถึงกระและนิพพาน” සිත+ມාපන, පෙළ හා පෙන න, ලභ ම තී න¹ ท่านอรรถกถาจารย์ได้อธิบาย คำว่า สัดาปตติมรรค සිතප්‍රතිඵුද්‍ය ය පෙළ වා “องค์คุณที่ได้เฉพาะส่วนเบื้องต้นแห่งธรรม เครื่องบรรลุสัดาบัน”² คุณธรรมของพระอริยบุคคลขั้นสัดาบัน คือ ประกอบด้วยความเลื่อมใส ขัน ไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ 4 และมีศีลที่พระอริยະชอบใจ ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่างไม่พร้อม เป็นไฟ ท่านผู้รู้ธรรมเริญ ไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิครอบงำเป็นไปเพื่อสมাহิ³

พระพุทธเจ้าตรัสอีกว่า สารีบุตร ที่เรียกว่า สัดาบัน සัดาบัน นี้ สัดาบันเป็นโฉนดหนึ่งของพระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กับบุคคลผู้ซึ่งประกอบด้วยอริยมรรค มีองค์แปดคือ สัมมาทิปฏิ ลัมมาสังกัปปะลัมมาว่าจ่า ลัมมากัมมันตะ ลัมมาอาชีวะ ลัมมารายามะ ลัมมาสติ ลัมมาสมາธิ ซึ่งว่า สัดาบัน ท่านผู้มีอานุนัณ มีชื่อย่างนี้ มีโคตroyอย่างนี้ ก็ในบทนี้

¹ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเดช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2550), หน้า 732.

² มหาภูราชาชีวะด้วย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 31, หน้า 280.

³ ท.ม. (ไทย) 10/159/104.

พึงทราบว่า มรรคให้ชื่อแก่ผล เพราะฉะนั้น บุคคลผู้ตั้งอยู่ในผลซึ่งอว่า โสดาบัน⁴ พระโสดาบันนั้น จะทำตนให้ได้บรรลุถึงมรรค ๓ แห่งอน⁵

ดังนั้นโสดาบันจึงหมายถึงผู้ปฏิบัติเข้าถึงกระแสตนพพานในเบื้องต้นอันเป็นเครื่องประกอบการบรรลุเป็นพระโสดาบัน ส่วนมรรค หมายถึง แนวทางในการดำเนิน ๘ ประการของ การปฏิบัติของบุคคลผู้เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติตามคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาเพื่อให้บรรลุผลของการปฏิบัติ หรือเรียกว่า อริยมรรค มีองค์ ๘ อันได้แก่ สัมมาทิปฏิสัมมาสังกัปปะ สัมมาวาราชา สัมมาภัมมตະ สัมมาอาชีวะ สัมมavayaham สัมมาสติ สัมมาสามาธิ ดังนี้เป็นต้น

กิเลสที่พระอริยบุคคลชั้นโสดาบันละได้

พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักธรรมพื้นฐานของบุคคลต่าง ๆ ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยของพุทธศาสนาเป็นผู้บรรลุถึงกระแสตนพพาน มีภาวะตัวสรุปเป็นพระโสดาบัน มีลักษณะของการตัดขาดจากสังโยชน์ ๓ ประการ คือ สักการะทิปฏิสัมพุทธเจ้าและสีลพตปรมາส ที่ชื่อว่า สังโยชน์ เพราะร้อยรัดผูกพันไว้ในวัฎจักร ที่พระโสดาบันละได้คือ ความเห็นในกาย เช่นรูป เป็นต้นว่ามีอยู่ หรือว่า ความเห็นในกาย อันมีอยู่ ดังนั้น จึงชื่อว่า สักการะทิปฏิสัมพุทธเจ้าและสีลพตปรมາส ที่ชื่อว่า สังโยชน์ คือ ไม่สามารถที่จะตกลงใจได้ เพราะธรรมชาติอันนี้ ดังนั้น ธรรมชาติอันนั้นจึงชื่อว่า วิจิกิจชา บุคคลย่อมลูบคลำ (ยึดติด) ศีลด้วย วัตรด้วยดังนั้นจึงชื่อว่า สีลพตปรมາส⁶ พระสารีบุตรกล่าวไว้ในสัมปสาทนียสูตร ว่า บุคคลได้ที่ปฏิบัติตามสั่งสอนของพระองค์จะเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการล้วนไปไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า⁷ ดังนั้นสังโยชน์ ๓ ประการของพระโสดาบันที่จะได้โดยทั่วไป คือ

1) สักการะทิปฏิสัมพุทธเจ้าและสีลพตปรมາส⁸ คือความเห็นว่าเป็นตัวของตน¹⁰ ได้แก่ ความเห็นว่าโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ซึ่งกับสิริจะเป็นอย่างเดียวกัน ซึ่งกับสิริจะเป็นคนละอย่างกัน

⁴ ว.ม. (ไทย) 4/13/21 , ท.สี. (ไทย) 9/374 – 378/156 - 157,

⁵ มหามหาภูราชาวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 1, หน้า 362.

⁶ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเดช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ชุด ศัพท์วิเคราะห์, หน้า 732.

⁷ พระโสกณมหาเถระ (มหาเสสยาดอ), วิปัสสนา๙ เล่ม 2, แปลโดย พระคันธาราวิวัฒน์, หน้า 411 - 414.

⁸ มหามหาภูราชาวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 16, หน้า 294.

⁹ ท.ป. (ไทย) 11/154/114.

¹⁰ ม.ม. (ไทย) 13/129/142.

หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกหลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีกหลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกก็มิใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มิใช่ ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่เบื้องหน้าแต่ตายก็ดี ว่าสัตว์ไม่เป็นอยู่เบื้องหน้าแต่ตายก็ดี ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่ก็มิใช่เป็นอยู่ก็มิใช่ ไม่เป็นอยู่ก็ไม่เป็นอยู่ก็มิใช่ ไม่เบื้องหน้าแต่ตายก็ดี ว่าสัตว์ยังเป็นอยู่ก็ไม่ใช่ไม่เป็นอยู่ก็ไม่ใช่เบื้องหน้าแต่ตายก็ดี¹¹ ดังนี้ ทิฏฐิความเห็นผิด ป่าช้าง คือทิฏฐิ กันดาร คือทิฏฐิ ความเห็นเป็นข้าศึกต่อสัมมาทิฏฐิ ความผันแปรแห่งทิฏฐิ สังโยชน์ คือทิฏฐิ ความยึดถือ ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลักษณะเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ ความยึดถือโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นนี้ เรียกว่า ทิฏฐิสังโยชน์ เว้นลีลพตประมาสสังโยชน์แล้วความเห็นผิดแม่ทั้งหมด ซึ่งว่า ทิฏฐิสังโยชน์¹²

ลักษณะของความยึดถือว่าเป็นของเรา บ่งออกเป็น 2 อย่างคือ¹³ 1) ความยึดถือว่าเป็นของเราด้วยอำนาจตัณหา คือ วัตถุที่ทำให้เป็นเขต เป็นแดน เป็นส่วน เป็นแผนก กำหนดถือเอา ยึดถือว่าเป็นของเรา ด้วยส่วนแห่งตัณหามีประมาณเท่าใด ย่อมยึดถือว่าเป็นของเรารึวัตถุมีประมาณเท่านี้ นี่ของเรานั่นของเราเท่านี้ ของเรามีประมาณเท่านี้ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐพะ เป็นต้น แม้มหาปฐพีทั้งสิ้นย่อมยึดถือว่าเป็นของเราด้วยอำนาจตัณหา ซึ่งจำแนกได้ 108 นี่ ซึ่ว่า ความยึดถือว่าเป็นของเราด้วยอำนาจตัณหา¹⁴

2) ความยึดถือว่าเป็นของเราด้วยอำนาจทิฏฐิ คือ สักการทิฏฐิมิวัตถุ 20¹⁵ คือปุณฑร์ไม่ได้สดับ (1) ย่อมตามเห็นรูปเป็นอัตตา (2) เห็นอัตตามีรูป (3) เห็นรูปในอัตตา (4) เห็นอัตตาในรูป (5) ย่อมตามเห็นเวทนาเป็นอัตตา (6) เห็นอัตตามีเวทนา (7) เห็นเวทนาในอัตตา (8) เห็นอัตตาในเวทนา (9) ย่อมตามเห็นสัญญาเป็นอัตตา (10) เห็นอัตตามีสัญญา (11) เห็นสัญญาในอัตตา (12) เห็นอัตตาในสัญญา (13) ย่อมตามเห็นสัมชารเป็นอัตตา (14) เห็นอัตตามีสัมชาร (15) เห็นสัมชารในอัตตา (16) เห็นอัตตาในสัมชาร (17) ย่อมตามเห็นวิญญาณเป็นอัตตา (18) เห็นอัตตามีวิญญาณ (19) เห็นวิญญาณในอัตตา (20) เห็นอัตตาในวิญญาณ¹⁶ เป็นต้น

¹¹ มหามหาภูราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 76, หน้า 419.

¹² อภ.สง. (ไทย) 34/1122/286.

¹³ ช.ม. (ไทย) 29/12/58.

¹⁴ มหามหาภูราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 69, หน้า 222.

¹⁵ ช.จ. (ไทย) 30/122/403.

¹⁶ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 29 หน้า 59.

มิจฉาทิภูมิวัดๆ 10¹⁷ คือ (1) ท่านที่ให้แล้วไม่มีผล (2) การบูชาไม่มีผล (3) การบวงสรวงไม่มีผล (4) กรรมที่ทำไว้เดิมไม่มีผล (5) โลกนี้ไม่มี (6) โลกหน้าไม่มี (7) คาดดาวไม่มี (8) บิดาไม่มี (9) สัตว์ที่เป็นโภปปติกะไม่มี (10) สมณพราหมณ์ที่ดำเนินตนชอบ ปฏิบัติชอบ ผู้ทำให้แจ้งในโลกนี้และ โลกหน้าด้วยตนเอง แล้วประกาศให้(ผู้อื่น)ทราบไม่มี เป็นต้น

อันตคาหิกทิภูมิวัดๆ 10¹⁸ หมายถึง ความเห็นผิดแผลไปสุดต่อข้างใดข้างหนึ่ง มี 10 ประการ คือ เห็นว่า (1) โลกเที่ยง (2) โลกไม่เที่ยง (3) โลกมีที่สุด (4) โลกไม่มีที่สุด (5) ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน (6) ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่าง (7) หลังจากตายไปตaculaตเกิดอีก (8) หลังจากตายไปตaculaตไม่เกิดอีก (9) หลังจากตายไปตaculaตเกิดอีกซึ่ง ไม่เกิดอีกซึ่ง (10) หลังจากตายไปตaculaตเกิดอีกมิใช่ ไม่เกิดอีกมิใช่¹⁹ เป็นต้น

2) วิจิกิจชา คือ ความลังเลงสัย²⁰ คือว่า บุญชันย่อมเคลือบแคลลงสังสัยในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์²¹ ในสิกข์ ในส่วนอดีต ในส่วนอนาคต ในส่วนอดีตและส่วนอนาคต ในปฏิจจสมุปบาทว่า เพරายธรรมนี้เป็นปัจจัย ธรรมนี้จึงมี ความเคลือบแคลลง กิริยาที่เคลือบแคลลง ภาวะที่เคลือบแคลลง ความคิดเห็นไปต่าง ๆ ความตัดสินอารมณ์ไม่ได้ ความเห็นเป็นสองแง่²² ความเห็นเป็นสองทาง ความเห็นเหมือนทางสองแพร่ง ความลงสัย ความไม่สามารถถือเอา โดยส่วนเดียวได้ ความคิดส่ายไป ความคิดพร้าไป ความไม่สามารถหยั่งลงถือเอาเป็นอยู่ได้ ความกระด้างแห่งจิต ความลังเลใจ มีลักษณะเช่นนี้ เรียกว่า วิจิกิจชาสังโภชณ์²³

3) สลัพตปramaส คือ ความถือมั่นคือพรต²⁴ ได้แก่ สมณพราหมณ์ภายนอกพุทธ ศาสนาที่มีความเห็นว่า ความบวชที่ย่อมมีด้วยคือ ด้วยพรต ด้วยคือลัทธิและพรต ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิเป็นบ่อเกิดแห่งความพินาศ ความยึดมั่นโดยวิปลาส มีลักษณะเช่นนี้ เรียกว่า สลัพตปramaสสังโภชณ์²⁵ ดังนั้นสลัพตปrama

¹⁷ มหาณกุฎราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 69, หน้า 223.

¹⁸ มหาณกุฎราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 69, หน้า 223.

¹⁹ ขม. (ไทย) 29/12/59.

²⁰ ม.ม. (ไทย) 13/129/142.

²¹ พระครุปัลดสัมพัฒนธรรมจารย์ (ประเสริฐ มนตเสวี), เอกสารประกอบการสอน รายวิชา ศตปภูมิ ภาระนา, หน้า 353.

²² มหาณกุฎราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 76, หน้า 419.

²³ อภิ.สจ. (ไทย) 34/1123/286.

²⁴ ม.ม. (ไทย) 13/129/142.

²⁵ อภิ.สจ. (ไทย) 34/1124/287.

มาลじึงหมายถึง บุคคลที่มีความถือมั่นศีลพระต โดยสักว่าทำตาม ๆ กันไปอย่างมาย เห็นว่าทำ ในลักษณะดังกล่าวนั้นจะบริสุทธิ์ หลุดพัน ใต้ด้วยศีลพระนี้คือ สีลพัตประมาส

ดังนั้นสภาวะต้องเป็นผู้ที่ลับสังโภชได้ 3 ประการ อันมีสักกายทิฏฐิ วิจิจิจชา สีลพัตประมาส พื้นที่มั่นคงสภาวะของสถาปัตยังคุ 4 ประการ คือ 1) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า 2) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม 3) ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ 4) ประกอบด้วยคีลที่พระอธิษฐานบูชา ที่ไม่ขาด ไม่หัก ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นใจ ท่านผู้รู้สรรเสริญไม่ถูกตัณหาและทิฏฐิครอบงำเป็นไปเพื่อสมารถ ดังนี้เป็นต้นจึงเรียกว่าเป็นบุคคลที่จะนำไปสู่สภาวะของสถาปัตยมรรค

การเข้าถึงกระแสธรรมของพระสถาบันนั้น เป็นการยกระดับจิตใจของท่านอย่างถาวร ทำให้ท่านไม่สามารถลับมาเป็นปลุกชนได้อีก เป็นผู้ที่จะไม่ไปเกิดในอบายภูมิ ทั้งยังเป็นผู้ที่จะบรรลุพระนิพพานในเบื้องหน้าอย่างแน่นอนสถาบันมหาจัจແນกได้เป็นจุฬาสถาบัน คือ กัลยานปลุกชน ผู้แหงตลอดลำดับแห่งนามรูปปริคหญาณที่ 1 ถึง ลำดับโคลตรภูญาณที่ 13 ตามสมควรมหาสถาบัน คือ อริยบุคคลผู้แหงตลอดในลำดับแห่งญาณ 16 โดยสมบูรณ์

พระสถาบันมี 3 ประเภท คือ 1.เอกพีชีสถา หมายถึงผู้มีพิชชีคืออัตภาพันเดียว คือเกิดอีกครั้งเดียวแล้วจักบรรลุธรรมทัตผล²⁶ 2.โกลังโกลสถาบัน หมายถึงผู้ไปจากตรະกุลสู่ตรະกุล คือเกิดในตรະกุลสูงอีก 2-3 ครั้ง หรือเกิดในสุคติพอีก 2-3 ครั้ง ก็จักบรรลุธรรมทัตผล 3.สัตตากชัตตุปรมิสสถาบัน หมายถึงผู้เกิด 7 ครั้งเป็นอย่างยิ่ง คือ เวียนเกิดในสุคติพอีกอย่างมากเพียง 7 ครั้ง ก็จักบรรลุธรรมทัตผล

สถาบัน เป็นผู้ที่ไม่มีความลงสัยหรือเคลื่อบแคลงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรคหรือในปฏิปทา เป็นผู้ที่ไม่มีทางตกต่ำแน่นอน จะสำเร็จเป็นพระอิริยบุคคลชั้นสูง คือสกทาคามีอนาคตมี และพระอรหันต์ข้างหน้า²⁷ สถาบัน ละโ อริมภาคิยสังโภชนได้ 3 คือ สักกายทิฏฐิ วิจิจิจชา และสีลพัตประมาส²⁸

พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาใช้การสอนสาวกด้วยวิธีที่หลากหลาย ตามจริตและอุปนิสัยที่แตกต่างกัน ในการสอนแต่ละครั้งทรงเลือกใช้เทคนิคหลากหลาย ๆ อย่างบางครั้งทรงใช้หลาย ๆ เทคนิครวมกัน

²⁶ สำ.ม.อ.(บาลี) 3/494/313.

²⁷ อง.จตุกุก.(ไทย)21/76/122.

²⁸ อง.ทุก.(ไทย) 20/95/328, อง.นวก.(ไทย)23/67/552),

วิเคราะห์การบรรลุโสดาปัตติมรรคของอนาคตบิณฑิกเศรษฐี

อนาคตบิณฑิกเศรษฐีเป็นชาวเมืองสาวัตถี ในสมัยพุทธกาล เป็นลูกคนโตของมหาเศรษฐีผู้มีทรัพย์มากมายซึ่งอ้วว่า สูมน²⁹ มีน้องชาย 2 คนซึ่งอ้วสุกติ และ อุปอนาคตบิณฑิก มีน้องสาว 1 คนซึ่งอ้วว่า สิริสุมานา ครั้นเมื่อปิดมาราดาของท่านล่วงลับไปแล้ว จึงได้ดำรงตำแหน่งมหาเศรษฐีแทนลักษณะนิสัยชอบให้ทานจึงได้ตั้งโรงทานที่หน้าบ้านจากอาหารแก่คนยากจนทุกวัน จนกระทั่งประชาชนทั่วไปเรียกท่านตามลักษณะนิสัยว่า อนาคตบิณฑิก ซึ่งหมายถึง ท่านได้ให้ก้อนข้าวเป็นทานแก่คนอนาคตเป็นประจำ เพราะท่านเป็นคนปราศจากมลทิน คือ ความตระหนี่และได้เรียกกันต่อมากจนบางคนก็ลืมซึ่งเดิมของท่านไป ซึ่งเดิมมาราดาได้ตั้งซึ่งอ้วว่า สุทตต³⁰ สำหรับในพระคัมภีร์พุทธศาสนาเรวามีปรากฏซึ่งอ้วสุกติ เช่น สุทตต³¹ อนาคตบิณฑิกพบดี อนาคตบิณฑิก อุบาสก หรืออนาคตบิณฑิกเศรษฐี สำหรับศาสนาพุทธในประเทศไทยส่วนใหญ่มักเรียกว่า อนาคตบิณฑิกเศรษฐี

อนาคตบิณฑิกเศรษฐี มีอาชีพทำการตัดระหัวงเมืองสาวัตถีกับเมืองราชคฤห์ มีสายคนหนึ่งซึ่งอ้วว่า ราชคฤหะ เป็นเศรษฐีเช่นเดียวกันกับตนอยู่ในเมืองราชคฤห์ ด้วยความไปมาหาสู่กันเป็นประจำ จนมีความสนิทสนมดั่นเดย์กับราชคฤหะเศรษฐี ซึ่งต่อมาท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐี และท่านราชคฤหะเศรษฐีต่างก็แต่งงานกับน้องสาวซึ่งกันและกัน คือ อนาคตบิณฑิกเศรษฐีแต่งงานกับปุณณลักษณาซึ่งเป็นน้องสาวของราชคฤหะเศรษฐี ฝ่ายท่านราชคฤหะเศรษฐีก็แต่งงานกับสิริสามนา ซึ่งเป็นน้องสาวของอนาคตบิณฑิกเศรษฐีเหมือนกัน เมื่ออนาคตบิณฑิกเศรษฐีแต่งงานกับปุณณลักษณาแล้วมีบุตรและธิดาด้วยกัน 5 คน เป็นบุตรชาย 2 คน ซึ่งอ้วว่า กาลคนหนึ่ง อีกคนหนึ่งไม่ปรากฏซึ่ง เป็นบุตรหญิง 3 คน ซึ่งอ้วว่า มหาสุกตทา อุปสุกตทาและสุมนนา ท่านอนาคตบิณฑิกมีบุตรเขยคนใด ซึ่งเป็นสามีของมหาสุกตทาไม่ปรากฏซึ่งและวงศ์ตระกูล บุตรเขยคนที่ 2 สามีของอุปสุกตทาเป็นบุตรชายของสายท่านเอง ส่วนสุมนนาพิสดารแล้วก็ไม่ได้แต่งงาน และนางถึงแก่กรรมก่อนท่านอนาคตบิณฑิก³²

²⁹ ปัญญา ใช้บางยาง, 75 อุบาสกพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล.(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสก, 2550), หน้า 87.

³⁰ มหาภูราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 149.

³¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 25, หน้า 410 – 418.

³² พระวชิรยุทธ เตชะรุ่งโม (ศรีสัมพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาคตบิณฑิกอุบาสก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญาสังคมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555), หน้า .58.

ท่านอนาคตบิณฑิกมีบุตรสะใภ้ซึ่งว่า สุชาดา เป็นน้องสาวของนางวิสาขามหาอุบาสิกานอกจากนี้ท่านยังมีหลานสาว 1 คน ไม่ปรากฏชื่อ มีหลานชาย 2 คน คนหนึ่งซึ่งว่า เขมกะเป็นคนประพฤติผิดในทางชั้นสาว ส่วนหลานชายอีกคนหนึ่งเป็นนักเลงสุราไม่ปรากฏชื่อ เป็นคนที่ล้าง พฤษภาคมสมบัติของปิดานจนหมดสิ้น มีคนรับใช้มากมายทั้งชายและหญิง และมีบังบุคคลต่อไปซึ่งมีบทบาทสำคัญในทางพุทธศาสนา เช่น

(1) ท้าสกง ซึ่งท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีมีบุพ��ามายให้เป็นคนทำความสะอาดวัดพระเชตวัน ได้ทำความสะอาดวัดพระเชตวันด้วยความตั้งใจ ได้พบพระพุทธเจ้าและได้ฟังธรรมเป็นประจำ เกิดศรัทธาอนาคตบิณฑิกเศรษฐีกทราบเข้ากับอนุญาตให้บรรพช แต่พอได้บรรพชเป็นภิกษุที่เกียจคร้านไม่ทำวัตรปฏิบัติฉันแล้วก็นอน เวลามีการแสดงธรรม ก็หลบไปหลับกรนอยู่มุ่มหนึ่ง ต่อมมาพระพุทธเจ้าแสดงธรรมให้ท่านเกิดความสดใจ ท่านจึงตั้งใจบำเพ็ญปฏิบัติปัสสนา ไม่นานนักก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

(2) นันทะเป็นคนรับใช้ชายทำหน้าที่เลี้ยงโศ แต่ความจริงแล้วเป็นเศรษฐีที่มั่งคั่งคนหนึ่ง ด้วย เพราะที่ไม่ต้องการให้พราชากรดซึ่งในทรัพย์สินของตน จึงสมควรใจทำหน้าที่คนเลี้ยงโศให้ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐี³³ ซึ่งต่อมมาให้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและได้บรรลุเป็นพระสาวก แต่อยู่มาไม่นานก็ถูกตัตตุฆ่าเสียชีวิต³⁴

(3) คนรับใช้ชายไม่ปรากฏชื่อทำหน้าที่มารับจ้างทำงานภายนอกบ้าน อยู่มาวันหนึ่งได้ไปทำงานตามปกติ กลับมาบ้านทราบว่าคนในบ้านท่านอนาคตบิณฑิก เศรษฐี รักษาอุโบสถ จึงต้องการรักษาอุโบสถบ้าง ท่านอดอาหารจนถึงแก่กรรมไปเกิดเป็นเทวดา

(4) นางปุณณ กราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงเสด็จกลับจากทักษิณาคีรีชนบท พระองค์ทรงถามเหตุผล นางตอบว่า ขอพระองค์ทรงโปรดทราบเสด็จกลับจากทักษิณาคีรีชนบท พระองค์ทรงหากพระองค์เสด็จกลับ หม่อมฉันไม่อาจทำอย่างอื่นได้ แต่หม่อมฉันจะตั้งอยู่ในพระวัดนั้นรับรักษาศีล 5 ดังนั้นความที่พระพุทธเจ้าเคราะฟในธรรมเห็นความเจริญของธรรมเป็นใหญ่จึงตรัสว่า ดีลัะ ดีลัะ แล้วเสด็จกลับ การเสด็จกลับมาครั้นนี้ทำให้อนาคตบิณฑิกเศรษฐียกให้เป็นเป็นໄกไม่ต้องเป็นทาส³⁵ อีกต่อไป

³³ ปัญญา ใช้บางยาง, 75 อุบาสกพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล, หน้า 97.

³⁴ พระวชิราภิเษก เตชะรัตน์ (ศรีสัมพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาคตบิณฑิกอุบาสิก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนาสตรมมหาบัณฑิต, หน้า .59.

³⁵ ปัญญา ใช้บางยาง, 75 อุบาสกพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล, หน้า 96 - 97.

ซึ่งต่อมา Nagarjuna ได้บצחเป็นภิกษุณี บำเพ็ญเพียรจนบรรลุอรหัตผล³⁶

(5) นางโรหินี เป็นคนโง่ วันหนึ่งแมลงวันตอมมารดา มาหาราจีงบอกให้นางโกล่าแมลงวันให้หน่อย นางโรหินีจึงใช้สาลวโกล่าแมลงวันให้ แต่พลาดไปถูกมารดาขของตนจนถึงแก่กรรมนางร้องไห้ไปบอกอนาคตบิณฑิกเศรษฐี ต่อมาอนาคตบิณฑิกเศรษฐี นำเรื่องไปกราบทูลพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า มีศัตรูที่เป็นนักปราชญ์ ยังตีก่าว่ามีตรัสรู้อันนุเคราะห์ที่เป็นคนโง่เขลา³⁷

(6) หญิงทาลีรับใช้คนหนึ่งไม่ปรากฏชื่อซึ่งถูกโกรลส่องสว่างจะฆ่าซิงทรัพย์ แต่นางใช้อุบายน้ำจารจงฆ่าโกรรได้ อนาคตบิณฑิกเศรษฐีนำเรื่องไปกราบทูลพระพุทธเจ้าทรงตรัสชมเซย้ว่านางทาลีมีปัญญาเรื่องการนักเสี่ยงโชค เนื่องจากได้ทำการนักเสี่ยงโชค³⁸ แต่ไม่ได้ตรัสรู้นิดในการฆ่าโกร

อนาคตบิณฑิกเศรษฐีฟังธรรมจนบรรลุพระโสดาบัน

ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีดำเนินชีวิตตามปกติอยู่ในกรุงสาวัตถี วันหนึ่งท่านได้นำลินค้าบรรทุกเกวียน 500 เล่ม เดินทางไปค้าขายยังเมืองราชคฤห์ และได้เข้าพักในบ้านของราชคฤห์เศรษฐีซึ่งเป็นทั้งสหายและพี่ภราดรหรือน้องเขยของท่านอีกด้วย ในวันนั้นเป็นวันที่ราชคฤห์เศรษฐีได้กราบทูลพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมากมารับฉันภัตตาหารที่บ้านของตน ในวันรุ่งขึ้น ดังนั้นในวันนี้ราชคฤห์เศรษฐีจึงมัวแต่ยุ่งอยู่กับการสั่งงานแก่ข้าท้าสบริหาร ไม่มีเวลามาปฏิสัมสารต้อนรับท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีเหมือนเช่นเคย เพียงแต่ได้ทักทายเล็กน้อยเท่านั้นแล้วก็ไปสั่งงานต่อไป

ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีจึงเกิดมีความลงสัยในการปฏิบัติปฏิสัมสารต้อนรับของราชคฤห์เศรษฐีซึ่งคิดอยู่ในใจว่า ราชคฤห์เศรษฐีคงจะมีงานบุชาร้ายหรือไม่ก็คงจะกราบทูลเชิญพระเจ้าพิมพิสารเสด็จมาด้วยเรื่องของตนในวันพรุ่งนี้ ครั้นเมื่อการสั่งงานเสร็จเรียบร้อยแล้วราชคฤห์เศรษฐีจึงได้มีเวลามาต้อนรับพุดคุยกันตามปกติ ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีจึงได้ถามด้วยความลงสัยนั้นว่า ท่านจดงานต้อนรับให้หรือ ท่านราชคฤห์เศรษฐีตอบว่าได้กราบทูลพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์มาเสวยและฉันภัตตาหารที่บ้านในวันพรุ่งนี้

³⁶ พระวชิรยุทธ เตชะมโน (ศรีสัมพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาคตบิณฑิกอุบาสก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า 59.

³⁷ ปัญญา ใช้บางยาง, 75 อุบาสกพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล, หน้า 96.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95 – 96.

อนาคตบิณฑิกเศรษฐี พ่อได้พังคำว่า พระพุทธเจ้า เท่านั้นก็รู้สึกแปลกลประหลาดใจ จึงย้อนถามถึง 3 ครั้ง เพื่อให้แน่ใจในคำว่า พุทธะ³⁹ นี้เป็นการยกย่องนักที่จะได้อินโนโลแกนนี้ เมื่อราชคฤห์เศรษฐีกล่าวยืนยันว่า ขณะนี้ พระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสังฆ บังเกิดขึ้นแล้วในโลแกนนี้แล้ว จึงเกิดปีติมีความศรัทธาเลื่อมถ้อยย่างแรงกล้า公然จะไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าในทันที⁴⁰ จึงได้ตามว่าพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ไหนข้าพเจ้าจะขอไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคหรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าในเวลานี้ พระองค์ประทับอยู่ที่สีตัวนเป็นป้าผู้ดีบ ท่านไปเข้าเฝ้าเวลานี้ยังไม่ได้เวลานี้ไม่ใช่เวลาที่จะไปเข้าเฝ้าเอօไวพรุ่งนี้ก่อน สายยจะได้เข้าเฝ้าเมื่อพระองค์เสด็จมาฉันภัตตาหารที่นี่

ในวันนั้น ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐี มีได้คิดถึงสิ่งลึกลับของและเกรียนหั้ง 500 เล่ม หรือพากบริหารเลย อาหารมื้อเย็นก็ไม่รับประทานรีบขึ้นไปบนปราสาทชั้นที่ 7 อนุหองคำว่า พุทธะ พุทธะ ระลึกถึงพระพุทธเจ้าว่า ในวันพรุ่งนี้เราจะได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคหรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าจนหลับไป เวลาใกล้รุ่งท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีลุกขึ้นหันหน้าไปทางประตูใหญ่ ประตูปราสาทหั้ง 7 ชั้นเปิดออกมานาทีเดียวจึงลงปราสาทเดินออกจากนิเวนของเศรษฐีสายเดินไปตามถนนมุ่งหน้าไปทางประตูสีตัวนพกเทวดาได้เปิดประตูเมื่อให้ พอท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีออกจากเมืองแล้วแสงสว่างได้หายไปความมืดดีปรากฏขึ้น ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีเกิดความสะดุงหวัดกลัวจนขนลุกชูชันอยากกลับบ้านขึ้นมาทันที ขณะนั้นสีวิรยกษ⁴¹ได้ประกาศให้ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีได้อินว่า ช้าง 1 แสน นา 1 แสน รถม้าอัสดร 1 แสน สาวน้อยประดับต่างหูเพชร 1 แสน กษั่งไม่เท่าเสี้ยวที่ 16 แห่งการย่างเท้าไปก้าวหนึ่ง เชิญก้าวไปข้างหน้าเกิด ท่านคอบดี เชิญก้าวไปข้างหน้าเกิด ท่านก้าวไปข้างหน้าดีกว่า⁴² เป็นประเสริฐยิ่งนัก ท่านก้าวเท้ากลับไม่ประเสริฐแน่ พอท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีได้พังดังนั้นก็คิดว่า เรายเข้าใจว่าเรามาคนเดียวแต่มีคน ตามเรามานี่ เราจะไปกลัวทำไม่ ความมากลัวภัยต่าง ๆ จึงหายไปหมดประกอบกับความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เกิดขึ้นมาอย่างแรงกล้า ความมีดายไป แสงสว่างปรากฏขึ้นมา จึงก้าวเดินไปข้างหน้าอีก ได้เห็นชากศพต่าง ๆ เป็นโครงกระดูกบ้าง ยังมีเนื้อและเลือดบ้าง ในทางที่ไปป้าอันน่าสะพรึงกลัว ได้อินเสียงสนัขป่าและสนัขจิงจอกส่งเสียงร้องโหยหวน ก็เกิดความสะดุงหวัดกลัวขึ้นมาอีกครั้ง

³⁹ มหามหาภูราชนิพัทธ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 9, หน้า 123.

⁴⁰ พระวชิรญาณ เตชะรุโน (ศรีสัมพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาคตบิณฑิกอุบาสก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า 60.

⁴¹ ปัญญา ใช้บางย่าง, 75 อุบาสกพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล, หน้า 88 – 89.

⁴² มหามหาภูราชนิพัทธ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 9, หน้า 124.

ท่านข่มความหวานกล่าวของท่านนั้นเสียได้ด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าแล้วเดินทางไปในป่าช้าสีตัวนั้น ซึ่งขณะนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอยู่กลางแจ้ง

ท่านอนาคตบิณฑิกเครษฐีเห็นพระพุทธเจ้าทรงประทับนั่งรوبرอนอาสนะที่มีผู้จัดถวายไว้ให้ในขณะที่เดินไปอยู่ในพลาสติดว่า พระเดิมรีบเป็นอันมากในโลกนี้ ต่างก็พากันกล่าวว่า พระเราเป็นพระพุทธเจ้า เราจะทราบว่าสมณะนี้เป็นพระพุทธเจ้าได้อย่างไร ดังนั้นมหานรูจักราแต่เพียงซื่ออนาคตบิณฑิกแต่ไม่รู้จักรซื่อที่บิดามารดาตั้งให้ หากสมณะนี้เป็นพระพุทธเจ้าจริงขอท่านจะเรียกซื่อที่บิดามารดาตั้งให้ของข้าพระองค์ได้ พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของท่านอนาคตบิณฑิกเครษฐีจึงได้ตรัสทักท่าท่านอนาคตบิณฑิกว่า มาเติดสุทัตต ท่านอนาคตบิณฑิกเครษฐีได้ยินดังนั้น ความปิติยินดีเบิกบานใจว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกซื่อเรา แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ นั่งชบศิริยะลงแบบพระยุคคลบาทของพระพุทธเจ้า กล่าวกราบถูล่าว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ทรงประทับอยู่สำราญหรือ พระองค์ทรงตรัสตอบว่า

บุคคลที่ไม่ติดในกามคุณ เป็นผู้เยือกเย็น ปราศจากอุปचิคิเลส ลอยบากแล้ว ดับกิเลสเสียแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุขทุกเมื่อ บุคคลตัดตัณหาความข้องทั้งปวงแล้วกำจัดความกระวนกระวายในใจ เลี้ยงได้ บรรลุถึงความสงบใจ สงบสังค์แล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข จากนั้นทรงแสดงอนุบุพพิกาและสา มุกกงสิกะธรรมเทศนา⁴³ คือ เรื่อง อริยสัจ 4⁴⁴ อันได้แก่ทุกชี เหตุให้เกิดทุกชี ความดับทุกชี ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกชี⁴⁵

วิเคราะห์พระคณาตามลำดับญาณของวิปัสสนานญาณ

วิเคราะห์หลักภาวะของจิตของท่านอนาคตบิณฑิกเครษฐียังรับรู้อารมณ์ภายนอกซึ่งตนเองได้รับอารมณ์ที่น่าจะนั้นและหวานกลัว เมื่อพบพระพุทธเจ้าจึงเกิดปีติสุข ถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ที่เป็นที่พึงแก่จิตใจได้ จึงทรงตรัสมองให้เห็นโทษของ การปล่อยจิตให้เป็นไปตามอารมณ์ที่ปรากฏ จนจิตปล่อยวางจากอารมณ์ภายนอกด้วยคตากาบทแรกคือ บุคคลที่ไม่ติดในกามคุณ เป็นผู้เยือกเย็น ปราศจากอุปชิคิเลส ลอยบากแล้ว ดับกิเลสเสียแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข ทุกเมื่อ จากนั้น

⁴³ พระวิชิราภูมิ เตชะรอมโม (ศรีสัมพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาคตบิณฑิกอุบาสก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า 62.

⁴⁴ มหามนูกุฎวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 54, หน้า 232.

⁴⁵ พระโสภณมหาเถร (มหาสีสยาดอ), รัมมจักกปวัตตนสูตร, แปลโดย พระคันธาราภิวงศ์, หน้า 314 – 316.

พระพุทธเจ้าทรงกราบตื้นให้จิตของอนาคตปินทิกเศรษฐีมีเป้าหมายเพื่อไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของต้นขา ความยึดติดสิ่งภายนอก จนจิตสงบเป็นสมารishi

เมื่อจิตอ่อนโนยนพระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสรูปธรรมเพื่อนำจิตของท่านอนาคตปิติคิคเครรัมสุให้ยินดีในการสละวัตถุอารมณ์ตามหลักของท่าน เมื่อจิตยินดีในการปล่อยจิตและอารมณ์ของจิตซึ่งจำแนกเห็นการทำงานของขั้นธี 5 อย่างแยกจากกัน และเห็นจากการของจิตเกิด-ดับอยู่ตลอดเวลา ในขณะนี้จิตได้บรรลุถึงจินตญาณคือ นามรูปปวิเศษญาณ ท่านในที่นี้หมายถึงธรรมท่านซึ่งเป็นการคลายจิตจากการยึดมั่นถือมั่น⁴⁶ ซึ่งถือว่าเป็นท่านอันเลิศพระน้ำไปสู่การปล่อยวางสิ่งผู้กรัดจิตทั้งหลาย

สังคมคน ลักษณะของสังคมหมายถึงสวรรค์ หมายถึงการได้รับอิริยาบถคือการคุณ 5 หรือความสุขระดับโลภียะทั้งสองส่วนคือ รัตถุกามและกิเลสกามโดยความเป็นสิ่งมีอยู่มาก เลว ธรรม มีความเครื่าหมาย มีทุกข์มาก⁴⁸ แต่ในที่นี้หมายถึงการดำเนินจิตเข้าสู่ทางที่ดีในด้าน วิปัสสนาคือการเห็นเกิด-ดับ และน้อมจิตไปสู่ความดับ สงบจากความวุ่นวายของจิต เห็นอาการ ปุริ่งแต่งต่อการถูกดึงไปสู่ความทุกข์ทั้งทางกายและจิตใจ

กามาทีนวกรา หมายถึงการเห็นโทษของกามคุณคือวัตถุอรมณ์ที่มาจากการอยตนะหง 6
เนื่องจากเห็นการเกิดดับ ทุกอย่างที่เกิดขึ้นแล้วล้วนต้องดับไปทุกอย่างจึงป่วยการเปล่าที่จะยินดี
ยินร้ายกับอรมณ์ที่คืออยชุดดึงจิตให้ยึดติดและเป็นทาสของอรมณ์ปรุุงแต่งที่มาจากการอยตนะและ
ลัษชารขันธ์ เทียบได้กับอาทีนวนุปสสนาญาณที่ 4 ในลำดับของวิปสสนาญาณที่ 7 ซึ่งเป็นภาวะที่
จิตใจจะจ่อและเห็นโทษของการปลอยจิตไปตามอรมณ์ที่มากระทบ จนเกิดความเปื่อหน่ายในขันธ์
ห้าและอยตนะภายนอกและภายนในทั้ง 12

เนกขั้มมกดา หมายถึงการปล่อยจิตออกจากความคุณ จิตของท่านก็ยินดีน้อมไปสู่ความสงบระงับจากอารมณ์ปุ่งแต่งทั้งส่วนที่เป็นการวัตถุและกิเลสกามทั้งหลาย ซึ่งมีอานิสงส์คือความปลดปล่อยจากสิ่งล่อเร้าเย้ายวน มีฉันทะเพื่อแสวงหาความดีงามและความสงบสุขที่เกิด

⁴⁶ อง.ทก. (ไทย) 20/142/120.

47 ข.ปภ. (ไทย) 31/39/60.

48 म.म.ठ. 2/68/69-70.

จากการไม่ปรุงแต่งและประณีตยิ่งขึ้น⁴⁹ ซึ่งจัดเป็นมุณจิตกัมมายตาญาณในลำดับญาณที่ 6 คือ ญาณอันคำนึงด้วยเครื่องจะพันไปเสีย คือ เมื่อหันนัยสังขารทั้งหลายแล้ว ย่อมประรานาที่จะพันไปจากสังขารเหล่านั้น

อาการดังกล่าวคือภาวะจิตที่ได้เข้าถึงอนุปัสสนานญาณคือ มุณจิตกัมมายตาญาณ ซึ่งเป็นความรู้สุ่งที่จะปล่อยตนเองจากการบีบคั้นของการมณ์ทั้งหลายซึ่งได้จนจิตพิจารณาเห็นการเกิดดับของสังขารขั้นทั้งหลายซึ่งจัดอยู่ในระดับของสังขารุเปกขายาณ จิตของท่านอนาคตบินทิกเศรษฐีจึงพร้อมที่จะน้อมไปสู่มรรคญาณ

จากนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงตรัสรูปมายาถึงความจริงสูงสุดคือ อริยสัจ 4 ซึ่งรวมเอาอาการเกิด-ดับโดยการปล่อยจิตน้อมไปสู่ความดับซึ่งเป็นอริยมรรค อริยผลญาณ เมื่อจิตปราศจากนิวรณ์ มีอินทรีย์แก่กล้าและสมดุลย์ เป็นบานผ่องใส จึงทรงประกาศสามุกากั่งสิกธรรม เทคนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือทุกข์ สมุทัย นิโรค มรรค ธรรมจักรุ อันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดากลั่นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดा” เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทินครรภันน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี⁵⁰ ครั้นเมื่อจบพระธรรม เทคนา ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดแก่อนาถบินทิกเศรษฐีจึงบรรลุเป็นพระโสดาบัน⁵¹ ประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสระนະตลอดชีวิต

ครั้นบรรลุธรรมแล้ว ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เพื่อรับฉันภัตตาหารในวันที่ 2 ต่อจากเศรษฐีสหาย พระพุทธเจ้าทรงรับโดยดุษณีภพ ท่านอนาคตบินทิกเศรษฐีทราบว่า พระองค์ทรงรับนิมนต์แล้ว จึงลูกอօกจากอาสนะถวายอภิวัทแด่กราบไหว้ทำประทักษิณกลับไปที่พักรุ่งเช้าพระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ได้เสด็จมาฉันภัตตาหารที่บ้านของราชคหกเศรษฐี ซึ่งท่านอนาคตบินทิกเศรษฐีได้ร่วมอยู่ในงานถวายภัตตาหารนั้นด้วย

ข้าวเรื่องอนาคตบินทิกเศรษฐีได้กราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มารับฉันภัตตาหารในรัตนรุ่งขึ้นต่อจากท่านราชคหกเศรษฐี⁵² ประชาชนที่อยู่ในกรุงราชคฤห์ จนถึงพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมหารัฐ จึงได้แสดงความยินดีมีประสังค์จะให้ความช่วยเหลือสิ่งของต่าง ๆ แก่ท่านครั้นรุ่งขึ้นเช้าวันใหม่จึงให้คนไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้มารับฉันภัตตาหารโดยกาลอันควร ท่านอนาคตบินทิกเศรษฐีได้นำข้าวหนี่โภชนาญหารอันประณีตถวาย จนกราบหัวทั้งพระองค์เสวยเสร็จทรง

⁴⁹ ม.ม.อ. 2/69/70.

⁵⁰ ว.ม.(ไทย) 4/26/33.

⁵¹ พระสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ), อัมมจักกปปวัตตนสูตร, หน้า 326 - 333.

⁵² ปัญญา ใช้บางยาง, 75 อุบากพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล, หน้า 90.

ห้ามภักตตาหารแล้วละพระหัตถ์จากบานตร ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีได้อาหารพย์สมบัติที่บรรทุก
เงรียนทั้ง 500 เล่ม จัดภักตตาหารถวายทานแด่พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ตลอดเวลา 7 วัน

ครั้นเสร็จภักติกิจแล้วได้กราบบุลาราชนพะพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ไปจำพรรษาและ
ประภาคพระศาสนาที่เมืองสาวัตถี พร้อมทั้งจะสร้างพระอารามถวายที่เมืองสาวัตถี พระองค์ทรง
รับอาราธนาตามคำกราบบุล ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐี รู้สึกปลาบปลื้มปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง รีบ
เดินทางกลับสู่กรุงสาวัตถีโดยด่วน ในระหว่างทางจากกรุงราชคฤห์ถึงกรุงสาวัตถีระยะทาง 54
โยชน์ ท่านได้⁵³ บริจาคมทรพย์จำนวนมากให้สร้างวิหารที่ประทับเป็นที่พักทุก ๆ ระยะทาง 1 โยชน์⁵⁴
เมื่อถึงกรุงสาวัตถีแล้วจึงได้ทำการซื้อที่ดินจากเจ้าชายเชตราชกุมาร โดยได้ตกลงราคาด้วยการ
นำเงินปูลาดให้เต็มพื้นที่ตามที่ต้องการ ปรากฏว่าท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐีใช้เงินสร้างวัด ฉลอง
วิหารและถวายแด่พระสงฆ์ได้สำเร็จ ทั้งนี้เป็นเงิน 54 โกฐ⁵⁵ แต่ยังขาดพื้นที่สร้างซึ่ง
ประตุพระอราม ขณะนั้นเจ้าชายเชตราชกุมารได้แสดงความประสงค์ขอเป็นผู้จัดสร้างถวาย โดย
ได้ขอให้เจ้าวิกระนามของพระองค์ที่ชื่นประตุพระอราม ดังนั้นพระอรามนี้จึงได้ชื่อว่า วัดเช
ตวัน⁵⁶ ท่านอนาคตบิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้มีอัชญาตัยใจว่างแม้ตนจะเป็นผู้บริจาคมทรพย์จำนวนมาก
สร้างวัด ก็ไม่ติดใจว่าวัดควรเป็นซื่อของตนท่านยอมเลี้ยงสัตว์อย่าง ไม่ยึดติดกับทรัพย์สินเงิน
ทองและซื้อเลี้ยง

จากตัวอย่างที่ทรงสอน จะพบว่า ในหนึ่งกรณีจะทรงใช้เทคนิคหลาย ๆ วิธี บางกรณีใช้วิธี
บรรยายนำเป็นหลักวิธีอื่นเป็นรอง เนื่องจากอนาคตบิณฑิกเศรษฐีมีศรัทธาแรงกล้าในพระพุทธเจ้า
พระพุทธเจ้าทรงมุ่งประโยชน์สูงสุดในการสอน แม้ระยะทางจะไกลกันมากหรือต้องใช้ระยะเวลา
ในการสอนก็ตาม วิธีที่ทรงใช้สอนนั้น คือการบรรยายเป็นหลัก คือทรงแสดงเรื่องท่าน อนิสังส์
ของท่าน เป็นต้น และทรงสอนจากเรื่องที่ตีน ๆ คือเรื่องท่านแล้วสอนลึกไปโดยลำดับ เป็นการ
สอนจากเรื่องที่ง่ายไปหาเรื่องที่ยาก สอนจากลึกที่เห็นเป็นรูปธรรมไปหานามธรรม

⁵³ พระวชิราภิเษก เตชะรุ่งโม (ศรีสัมพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์ภาระผู้นำของอนาคตบิณฑิกอุบาสก”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า 63.

⁵⁴ ปัญญา ใช้บางยาง, 75 อุบาสกพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล, หน้า 91.

⁵⁵ มหามกุฏราชวิทยลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 69, หน้า 284.

⁵⁶ ดูรายละเอียดใน ปัญญา ใช้บางยาง, 75 อุบาสกพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล, หน้า 92 – 93.

สรุป

การบรรลุพระอริยบุคคลขั้นแรกคือ พระโสดาบันเป็นเป้าหมายแรกที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้เพื่อว่า การจะดับความทุกข์และกิเลสตั้มหายได้ จิตของผู้ฟังต้องผ่านวิปัสสนาญาณระดับต่าง ๆ จนบรรลุถึงอริยมรรคญาณคือ โสดาปัตติมรรค ลิกขิตาภิมมรรค อนาคตภิมมรรคและอรหัตมรรค เท่านั้น การบรรลุธรรมจะเกิดขึ้นด้วยการพัฒนาจิตให้มีสติสัมปชัญญะรู้เห็นความเป็นจริงคือความเป็นตัวลักษณ์ในลักษณะเกิด-ดับ พระธรรมสำคัญที่ทรงตรัสแก่ผู้ฟังช่วงสำคัญคือการสอนให้จิตสงบจากความคิดพุ่งช่าน มีสมานิรูปอามณีปัจจุบัน และจำแนกขั้นชั้นห้า เข้าใจเหตุปัจจัยของการเกิด-ดับ และช่วงของการนั่งมeditation ให้สูตรลักษณ์ ซึ่งอยู่ในระดับจินตญาณในวิปัสสนาญาณ จากนั้นจิตของผู้ปฏิบัติจะรู้แจ้งและประสบกับอริยมรรคด้วยตนเอง ตัวอย่าง การบรรลุโสดาบันของอนาคตภิมมิตรชีวีก็ดำเนินไปในทางเดียวกันแต่ทรงแสดงวิปัสสนาญาณในรูปของ หลักอนุปุพพิกา และต่อด้วยอริยสัจ 4 จึงได้บรรลุโสดาปัตติมรรคญาณ พ้นจากสังโยชน์ 3 เป็นต้นคือ สักการะทิภูมิ วิจิจิจนา และสีลพตปรมาล มีศรัทธามั่นคงและตลอดชีวิตได้เป็นคุบ拉斯กที่ดีเป็นกำลังในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เก็บกู้ลต่อครอบครัวและญาติให้ได้รับอานิสงส์ของการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า

เอกสารอ้างอิง

ปัญญา ใช้บางยาง, 75 ชุบากพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสกาน, 2550.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตชะ), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุด ศัพท์ วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, 2550.

พระสอนมหาเกร (มหาสีสยาดอ), วิปัสสนาณย เล่ม 2, แปลโดย พระคันธาราวิวัฒน์. นครปฐม: ชีเอโอเช็นเตอร์, 2550.

พระครูปลัดสัมพันธ์มนธรรมจารย์ (ประเสริฐ มนต์เลิร์), เอกสารประกอบการสอน รายวิชา สติปัฏฐานawan, นครปฐม: มจร วิทยาเขตบางปีกีกษาพุทธโภส, 2559.

พระสอนมหาเกร (มหาสีสยาดอ), ธรรมจักรกับปวัตตนสูตร, แปลโดย พระคันธาราวิวัฒน์, พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพ : ประยุรสาสน์ไทย, 2557.

พระวชิราญาณ เดชอมโม (ศรีสัมพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาคตบินทิกอุบลสก”,

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวัสดุประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปีฎก 2500.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอภิรูปกถา.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาณ, 2532.

มหามหาจุฬาอภิรูปกถา. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามหาจุฬาอภิรูปกถา, 2534.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมม大海陀ระ), อริยวงศ์สปปป. กรุงเทพมหานคร: ประยุร
สาส์นไทย การพิมพ์, 2554.

